

เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร

เรือนจำที่ก่อตั้งขึ้นมาโดยมีการตรากฎหมายเป็นเรื่องเป็นราว มีอายุยืนยาวนานมากกว่า 120 ปี และเป็นเรือนจำที่ถูกกำหนดชื่อเปลี่ยนไปตามภารกิจ ไม่น้อยกว่า 8 ชื่อ

เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 33 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร แต่เดิมเรือนจำแห่งนี้ ตั้งอยู่เลขที่ 436 ถนนมหาไชย ตำบลสาราญราษฎร์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า “การคุกการตะรางเป็นความสำคัญของประเทศ สมควรจะได้ออกสร้างสถานที่และจัดระเบียบเป็นปีกแผ่น” จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซื้อที่ดินตำบลตรอกคำ ถนนมหาไชย สร้างคุกขึ้นใหม่ เรียกว่า “กองมหันตโทษ” และสร้างกองมหันตโทษที่ถนนหับเผย (บริเวณกระทรวงยุติธรรม เดิม ที่สนามหลวง)

คุกกองมหันตโทษ ที่สร้างใหม่ ณ ตำบลตรอกคำ ถนนมหาไชย เริ่มก่อสร้างเมื่อ ร.ศ. 108 ได้แบ่งพื้นที่ก่อสร้างภายในกำแพงเป็น 3 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นโรงครัวสำหรับหุงต้มอาหารเลี้ยงพวกนักโทษ ส่วนหนึ่งเป็นตึกที่ขังนักโทษ ซึ่งมีทั้งหมด 4 หลัง เป็นตึก 3 ชั้น จำนวน 2 หลัง (ต่อมาถูกยุบลงเหลือ 2 ชั้น สมัยนั้นเรียกว่าตึก 1 และตึก 2 ควบคุมผู้ต้องขังคดีทั่วไป) และตึก 2 ชั้น จำนวน 2 หลัง (สมัยนั้นเรียกว่าตึก 3 ใช้ควบคุมผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ และตึก 4 ควบคุมผู้ต้องขังเข้าใหม่) ส่วนหนึ่งเป็นที่สำหรับให้นักโทษทำงานหรือฝึกอาชีพประเภทช่างต่าง ๆ และพื้นที่ทั้ง 3 ส่วน ก็มีกำแพงกันเป็นส่วน ๆ

ตึกนอนในสมัยนั้น ไม่มีการสร้างส้วมไว้ในห้องนอน ผู้ต้องขังต้องถ่ายลงในถังไม้ (ซึ่งผู้ต้องขังเรียกว่าถังแมลง) โดยใช้ไม้ 2 ท่อน วางพาดบนขอบถังไม้สำหรับนั่งถ่าย ต่อมาผู้ต้องขังใช้ไม้ดังกล่าวตีกัน จึงเปลี่ยนเป็นไม้อัดตัดกลมจะเป็นร่องตรงกลางวางพาดลงบนถังให้ผู้ต้องขังนั่งถ่ายลงในร่องที่เจาะไว้ลงในถัง พอรุ่งเช้าจึงให้ผู้ต้องขังนำถังแมลงไปเททิ้งลงในหลุมที่ขุดไว้ในแดนเกษตรด้านหลังเรือนจำ

ในการก่อสร้างคุกและตะรางใหม่นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาไชยวิชิต สิทธิศาสตร์ (นาค ณ ป้อมเพชร์) เป็นผู้สร้างโดยนำแบบเรือนจำ BRIXTON อันเป็นเรือนจำระดับความมั่นคงสูง (MAXIMUM SECURITY) มาสร้างขึ้น และได้รับตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการ (เวลานั้นเรียกว่าจางวาง) คนแรกของเรือนจำนี้ ในสมัยนั้นเรียกรวมคุกและตะรางทั้งสองแห่งนี้ว่า “กรมนักโทษ” สังกัดอยู่ในกระทรวงนครบาล การสร้างคุกและตะรางทั้ง 2 แห่งนี้ ได้แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2433 (ร.ศ. 109) แต่อาคารบางอย่าง เช่น โรงงานได้แล้วเสร็จในปีต่อไป

เมื่อได้สร้างคุกตะรางทั้ง 2 แห่งดังกล่าวข้างต้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้ย้ายผู้ต้องขังจากคุกเก่าไปไว้คุกใหม่ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2433 (ร.ศ. 109) เพียง 200 คนก่อน และย้ายไปในเดือนมีนาคมปีเดียวกันอีก 9 คน เดือนเมษายน พ.ศ. 2434 (ร.ศ. 110) ย้ายเพิ่มเติมไปอีก 92 คน และย้ายไปเดือนกรกฎาคมปีเดียวกันอีก 490 คน หมคนักโทษที่ถูกเก่าเท่านี้ นอกจากนี้ก็มีนักโทษจากหัวเมืองส่งมาคุมขังที่คุกใหม่อีกด้วย รวมนักโทษที่คุกใหม่ในเวลานั้นทั้งสิ้น 1,001 คน ตายเสีย 1 คน คงเหลือนักโทษ 1,000 คน

ส่วนตะรางที่สร้างใหม่ ได้ย้ายนักโทษจากตะรางเก่าตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2433 จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2434 (ร.ศ. 110) มาไว้ตะรางที่สร้างใหม่จนหมดสิ้น

ในปี พ.ศ. 2470 ได้มีการก่อสร้างเรือนจำที่ตำบลบางขวาง จังหวัดนนทบุรี แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2474 โดยย้ายผู้ต้องขังโทษสูงจากกองมหันตโทษ ไปคุมขังเรียกชื่อเรือนจำแห่งนี้ว่า “เรือนจำมหันตโทษ” ต่อมาจึงเปลี่ยนเรียกชื่อว่า “เรือนจำกลางบางขวาง” มาจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนกองมหันตโทษเดิม เปลี่ยนเรียกชื่อว่า “เรือนจำลหุโทษ” โดยย้ายผู้ต้องขังทั้งหมดจากกองลหุโทษที่ถนนหับเผย ซึ่งยุบเลิกเพื่อสร้างกระทรวงยุติธรรมมาคุมขังไว้

ในปี พ.ศ. 2484 ได้เปลี่ยนฐานะเรือนจำกองลหุโทษเป็น “เรือนจำกลางประจำเขตคลองเปรม”

และในปี พ.ศ. 2496 เปลี่ยนฐานะเรือนจำกลางประจำเขตคลองเปรม เป็น “เรือนจำกลางคลองเปรม”

ครั้งต่อมาในปี พ.ศ. 2505 กรมราชทัณฑ์ได้ก่อสร้างเรือนจำกลางคลองเปรมแห่งใหม่ ขึ้นที่ตำบลลาดยาว อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร

ปี พ.ศ. 2506 ได้มีคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ 1298/2506 จัดตั้งเรือนจำจังหวัดพระนคร และธนบุรี ขึ้นในบริเวณเดียวกันกับเรือนจำกลางคลองเปรม เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2506 และได้กำหนดอาณาเขตเรือนจำกลางคลองเปรม และเรือนจำจังหวัดพระนครและธนบุรี โดยได้แบ่งพื้นที่แยกออกจากกันให้เป็นสัดส่วน ให้เรือนจำกลางคลองเปรมมีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ 1 งาน 63 ตารางวา และเรือนจำจังหวัดพระนครและธนบุรี มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ 3 งาน 85 ตารางวา ในพื้นที่เดียวกัน

ในปี พ.ศ. 2513 ได้ยุบเรือนจำกลางคลองเปรม ตำบลสำราญราษฎร์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ไปอยู่ที่เรือนจำกลางคลองเปรม ตำบลลาดยาว อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร ที่จัดสร้างขึ้นใหม่

ส่วนเรือนจำกลางคลองเปรมที่ถนนมหาไชย ซึ่งถูกยุบก็เปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ตามชื่อของจังหวัดในขณะนั้น (จังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรี) เป็นเรือนจำนครหลวงกรุงเทพธนบุรี และในคำสั่งเดียวกันนี้ ก็ยังให้ยุบเลิกเรือนจำจังหวัดพระนครและธนบุรี และให้รวมพื้นที่ซึ่งถูกยุบ เป็นพื้นที่ของเรือนจำนครหลวงกรุงเทพธนบุรี รวมพื้นที่ประมาณ 24 ไร่ - งาน 72 ตารางวา

ต่อมา ได้มีคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ 293/2516 ลงวันที่ 23 เมษายน 2516 ความว่า โดยที่ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 335/2515 ลงวันที่ 13 สิงหาคม 2515 ให้เรียกนครหลวงของประเทศไทยว่า “กรุงเทพมหานคร” จึงเห็นควรเรียกชื่อเรือนจำนครหลวงกรุงเทพธนบุรี ว่า เรือนจำกรุงเทพมหานคร จึงให้ยุบเลิกเรือนจำนครหลวงกรุงเทพธนบุรี เป็นเรือนจำพิเศษ เรียกชื่อว่า “เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร” มีพื้นที่ประมาณ 24 ไร่ - งาน 72 ตารางวา เพื่อดำเนินการควบคุม อบรม และฝึกอาชีพผู้ต้องขัง

ต่อมา คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2530 ซึ่งต้องการปรับปรุงบริเวณที่ตั้งของเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ กรมราชทัณฑ์ได้มอบพื้นที่ทั้งหมดของเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ให้กรุงเทพมหานคร ยกเว้นอาคารด้านหน้า จำนวน 3 หลัง อาคารแดน 9 จำนวน 1 หลัง ประตูล้อมกำแพงเรือนจำบางส่วน และป้อมยามบางป้อม ซึ่งกรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้แล้ว และคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีมติในการประชุม ครั้งที่ 1/2534 ลงวันที่ 9 พฤษภาคม 2534 ให้ใช้ประโยชน์เป็น

พิพิธภัณฑ์แสดงประวัติและความเป็นมาของกิจการราชทัณฑ์ ส่วนพื้นที่ที่เหลือจัดสร้างสวนสาธารณะ เพื่อ
น้อมเกล้าถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสที่ทรงมีพระชนมายุครบ 60 พรรษา
ในวันที่ 12 สิงหาคม 2535 โดยได้รับพระราชทานชื่อสวนสาธารณะแห่งนี้ว่า “สวนรมณีนาถ” มี
ความหมายว่า “สวนแห่งพระนางผู้เป็นที่หนึ่ง”

เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ได้ย้ายไปใช้พื้นที่และสถานที่ของทัณฑสถานวัยหนุ่ม
บางเขน เดิม ที่แขวงลาดยาว เขตจตุจักร ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 23 ไร่ 1 งาน โดยคำสั่งของ
กระทรวงมหาดไทย ที่ 679/2534 เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2534 ในคำสั่งได้ระบุถึงความจำเป็นที่ต้องย้าย
เนื่องจาก ศาลอาญาได้ย้ายไปอยู่ที่ถนนรัชดาภิเษก แขวงจันทน์เกษม เขตจตุจักร จึงจำเป็นต้องย้าย
เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ไปอยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับที่ตั้งศาลอาญา เพื่อสะดวกในการติดต่อ
ประสานงาน การรับส่งผู้ต้องขังไปมาระหว่างศาลกับเรือนจำ

เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ได้ดำเนินการทยอยย้ายผู้ต้องขังมาที่เรือนจำแห่งใหม่ ถนน
งามวงศ์วาน (ทัณฑสถานวัยหนุ่มบางเขนเดิม) ครั้งแรกในสมัย นายณรงค์ชัย สุวารี เป็นผู้บัญชาการ
เรือนจำ เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2534 โดยย้ายผู้ต้องขังมา 360 คน และเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ ได้มีหนังสือ
ที่ มท 1012/372 ลงวันที่ 23 มกราคม 2535 แจ้งให้ทราบว่าเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ได้ย้ายที่ทำการ
ไปอยู่เลขที่ 33 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ โดยเริ่มปฏิบัติราชการ ณ ที่ทำการ
แห่งใหม่ ตั้งแต่วันที่ 22 มกราคม 2535 เป็นต้นไป

การย้ายครั้งนี้ คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติวงเงินจำนวน 490 ล้านบาท แยกเป็นค่าก่อสร้าง
ปรับปรุงเรือนจำ ใช้แรงงานผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ในวงเงิน 27 ล้านบาท นอกนั้น เป็นการก่อสร้างอยู่ใน
ความรับผิดชอบของกรมราชทัณฑ์ คือ การขยายพื้นที่ของเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ออกไปทาง
ด้านหลังพร้อมกับสร้างบ้านพักข้าราชการ ระดับ 5-8 อีกจำนวนหนึ่ง

เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร มีหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขังที่กระทำผิดเฉพาะในเขตฝั่ง
พระนคร ยกเว้นเขตมีนบุรี เขตหนองจอก เขตลาดกระบัง และผู้กระทำผิดตาม พ.ร.บ. ยาเสพติด เมื่อศาล
พิพากษาจำคุกคดีถึงที่สุดแล้ว จึงย้ายไปคุมขังที่เรือนจำอื่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร , เอกสาร
- หนังสือสำนักราชเลขาธิการ ที่ รล 0009/1871 ลงวันที่ 11 พฤษภาคม 2536 เรื่องขอ
พระราชทานชื่อสวนสาธารณะ
- หนังสือประวัติกิจการราชทัณฑ์ 200 ปี กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

รายนามผู้บัญชาการเรือจ่า

1. พ.ต.อ.พระยาพัศดีกลาง	พ.ศ. 2458	-	พ.ศ. 2475
2. พระบริหารทัศนินดี	พ.ศ. 2475	-	พ.ศ. 2480
3. หลวงอรรถกัลยาวิณีจ	พ.ศ. 2480	-	พ.ศ. 2482
4. พ.ต.ต. หลวงรักษาสุขสานติ	พ.ศ. 2582	-	พ.ศ. 2484
5. ร.ต.ท.เสถียร ลายลักษณ์	พ.ศ. 2584	-	พ.ศ. 2486
6. ขุนอภิจักรสุรทัศน์	พ.ศ. 2486	-	พ.ศ. 2488
7. นายบรรยง มกรากริมย์	พ.ศ. 2488	-	พ.ศ. 2489
8. พระบริหารทัศนินดี	พ.ศ. 2489	-	พ.ศ. 2490
9. ขุนนิยมบรรณสาร	พ.ศ. 2490	-	พ.ศ. 2492
10. ขุนพิสิฐนนทเดช	พ.ศ. 2492	-	พ.ศ. 2494
11. นายทองรัช สากยลักษณ์	พ.ศ. 2494	-	พ.ศ. 2500
12. นายสนับ ประชาภิบาล	พ.ศ. 2500	-	พ.ศ. 2510
13. นายกลิ่น สีตะธนี	พ.ศ. 2510	-	พ.ศ. 2513
14. นายพิสุทธิ์ จันทนสมิต	พ.ศ. 2513	-	พ.ศ. 2515
15. นายสบชัย สุขารมณี	12 ตุลาคม 2515	-	14 ธันวาคม 2515
16. นายประสาน ประเสริฐประสานัน	14 ธันวาคม 2515	-	12 เมษายน 2516
17. นายหาญ พันธุ์สมบุญ	12 เมษายน 2516	-	12 ตุลาคม 2519
18. นายประสาน ประเสริฐประสานัน	12 ตุลาคม 2519	-	12 พฤศจิกายน 2523
19. นายสวัสดิ์ สรรเสริญ	12 พฤศจิกายน 2523	-	30 กันยายน 2525
20. นายจรัล เฉชะปัญญา	1 ตุลาคม 2525	-	30 กันยายน 2528
21. นายอำนาจ สิ้นทพพันธ์	1 ตุลาคม 2528	-	8 ธันวาคม 2533
22. นายเสน่ห์ เพ็ชรสม	8 ธันวาคม 2533	-	4 พฤศจิกายน 2534
23. นายณรงค์ชัย สุวาริ	4 พฤศจิกายน 2534	-	1 ตุลาคม 2539
24. นายอาทิตย์ โปนทอง	1 ตุลาคม 2539	-	30 กันยายน 2543
25. นายชนพัฒน์ จันทรปรณิก	1 ตุลาคม 2543	-	15 มกราคม 2550
26. นายทรงวุฒิ พัฒนกุล	15 มกราคม 2550	-	30 กันยายน 2552
27. นายโสภณ ธิติธรรมพุกภัย	1 ตุลาคม 2552	-	ปัจจุบัน